

ÇOCUĞUM NEDEN YALAN SÖYLER?

Yalan başkasını bilerek aldatmak için söylenen sözler olarak tanımlanabilir. Yalan söylemek ise, gerçek olmayan duygu ve düşüncelerin sanki varmışçasına anlatılmasıdır. Çocukların eğitiminde uygun tutumlar sergilenmediğinde ve yapılan hatalar neticesinde, ağır gelen cezalar çocuğu daha çok suça yöneltebileceği gibi yalana da sürükleyecektir. Yalan söylemek bir davranış bozukluğudur. Ancak çocuklarda durum farklıdır.

Çocukları suçlayarak ya da baskı kurarak değil, “Ben nerede yanlış yaptım?” yaklaşımı izlenmelidir. Ergenler kendilerini tanımasalar da anne-babalarını iyi tanır ve neyi onaylayıp, onaylamayacaklarını iyi bilirler. Yeni bir şey denemeye kalktıklarında gösterecekleri tutumları az çok kestirebilirler. Böyle bir durumda anne-babalar kendilerine, “Bu konuda çok mu katıyım?”, “Çocuğum vereceğim tepkiyi bildiği için mi paylaşmaktan kaçınıyor?” gibi soruları kendilerine sormalıdır. Eğer durum bundan ibaretse, konu tartışmaya açılmalı ve her iki tarafında kabul edebileceği yeni kurallar belirlenmelidir.

Çocuklar dikkat çekmek, cezadan kaçmak, menfaat elde etmek, ilgi görmek, sorumluktan kaçmak için yalan söyleyebilir. Korku duygusu ise çocuklarda yalanı tetikleyen en büyük nedendir. Umulur ki, çocuklar 7 yaşından sonra yalan söylemeyi azaltmaya başlar.

3-4 yaşındaki çocuklar düşüncelerini başkalarının bilmediğini anlamaya başlarlar. Bu yaştaki çocukların hayal gücü de çok kuvvetlidir ve bu yeni bilgi ve becerilerini sınamaktan çok hoşlanırlar. Bu nedenle de sık sık hikayeler uydurarak bu bilgilerini test ederler. Örneğin sütü yere döken çocuk annesine "ben yapmadım biraz önce mutfığa kocaman bir kurt girdi, sütü o döktü" diyebilir. Bu yaşlardaki çocukların suçu başkalarına atmaları veya hikayeler uydurmaları normaldir.

Çocuklar 5 yaşından önce gerçeği ayırt edemeyebilir, uydurabilir, olmamış olayları olmuş gibi ya da abartılı anlatabilir. Böyle bir durumda çocuğun söyledikleri yanlış değerlendirilmemeli ve hiçbir zaman yalan olarak algılanmamalıdır. Çünkü gerçeklere sadık kalma davranışı bu yaş döneminden sonra gelişmektedir. Örneğin iki yaşındaki bir çocuk markette kaybolduğunda annesine "beni sen kaybettin" diyebilir çünkü gözden kaybolmuş olsa dahi nerede olduğunu annesinin bildiğini zanneder.

Uzmanlara göre, çocuklarda abartılı anlatımlar 6-7 yaşına kadar devam edebilir. 7 yaşından sonra çocuğun hayalle gerçeği daha iyi ayırt etmesi ile abartılı ve hayal ürünü anlatımlar çocuklarda azalmaya başlar. Hayal gücü iyi olduğu için çeşitli senaryolar üreten çocuklar resim, tiyatro veya yazı yazmak gibi çeşitli etkinliklere yönlendirilebilir. Fakat ilkökul çağındaki bir çocuğun artık muhakeme yeteneği ve soyut somut kavram algısı geliştiği için gerçeği yansıtmayan söylemlerine yalan diyebiliriz. Buna alt ıslatma, kekeleme, tırnak yeme, saldırganlık, içe kapanıklık gibi davranışlar da eklenmişse durum oldukça ciddidir. Çocuklar bazen anne-babalarını ya da yakın çevresindeki insanları taklit ederek yalan söylemeyi kolaylıkla öğrenebilirler. Yalan söylememek konusunda iyi birer örnek olabilmek gerekir. Çocuklar bazen de ilgi çekmek için yalan söyleyebilir. Her çocuk takdir edilmek, beğenilmek ister ve ilk olarak bunu ailesinden bekler.

Okulun ilk yıllarındaki çocuklar gerçek ile yalan arasındaki farkı anlamaya başlasalar da, genellikle doğru olanı yapmaktan çok, anne-babalarını memnun etmeyi isterler. Dolayısıyla anne-babanın üzüleceğini ya da beğenmeyeceğini düşündükleri durumlarda gerçeği söylememe olasılıkları daha yüksektir.

8-9 yaşlar civarında çocuklar gerçek ile yalan arasındaki farkı tam olarak kavrarlar ve genellikle 9-10 yaş civarında doğru ve yanlış muhakemesi gelişir, doğru ile yanlış kendi muhakemesi ile ayırır.

Sevgisizlikten ve ilgi yoksunluğundan kaynaklanan sorunlardan ötürü çocuk, her ne pahasına olursa olsun ilgiyi kendi üzerine çekmek için yalan söyleyebilir. Yeterli ilgiyi ve sevgiyi görmediğini düşünen çocuklar saldırgan bir kişilik yapısı geliştirebilirler.

Anne - babası ve çevresi tarafından sevilmediği ve ilgi görmediği hissiyle kendini değersiz hisseden çocuk çevresindekiler tarafından değerli algılanma ve onaylanma ihtiyacıyla, sahip olmadığı bir şeye sahip olduğunu veya yapmadığı bir şeyi yaptığını ifade edebilir. Örneğin; başının ağrımadığı halde kendini acındırarak bir şekilde baş ağrısı çektiğini söylemesi, okul başarısı düşük olduğu halde anne ve babasına deneme sınavında soruların hepsini yaptığını söylemesi gibi.

Çocuklar, bilerek ya da isteyerek başarısızlığa razı olmak istemezler. Okuldaki başarısızlık, çocukları rahatsız eder ve duyduğu rahatsızlığı ailesiyle paylaşmamak ve bunu gizlemek için yalana başvurabilir.

Uzmanlara göre aile içinde veya çevrede çok sık yalan söyleniyor olması çocuğun anne babasını model alarak yalan söyleme davranışını kazanmasını ve bunu normalleştirmesini sağlar. Yani anne-babalar yalan söyleme konusunda istemeden model oluşturabilir. Anne-babanın yalana başvurduğuna tanık olan çocuk, yalan söylemeyi öğrenir. Örneğin eve gelmek isteyen misafire anne ve babanın gerçeği söylemek yerine "akşam başka bir işimiz var" diyerek yalan söylemesi ve çocuğun buna şahit olması bile, ebeveynin çocuğunun yalan söylemesine zemin hazırlar. Çocuğun söylediği yalana çevresindekileri inandırdığını düşünmesi problemlili bir durumdur. Mesela anne-babası ilgisiz olan bir çocuk, yazılıdan kötü bir not aldığına nasılsa anne-babasının okula gidip notunu araştırmayacağını bildiği için sınavdan iyi not aldığı yalanını rahatlıkla söyleyebilir ve bu davranış süreklilik halini alıp ileride daha büyük yalanların başlangıcını oluşturur.

Ayrıca arkadaşları tarafından önemsenmek ve onlar arasında bir yer edinebilmek için de yalana başvurabilir. Şöyle ki; babasının mesleğini değiştirebilir, babası, annesi ya da kardeşi yoksa var olduğunu söyleyebilir. Kendini yüceltmeye çalışabilir. Arkadaşlarına fakir olduğu halde çok zengin olduğunu, arabası olmadığı halde son model bir arabası olduğunu söyleyebilir. Öyleyse "Hangi çocuklar ilgi çekmek için yalan söyler?" sorusu aklımıza gelebilir. Kendisinden utanan, kendi yeteneklerinin farkında olmayan, öz güveni düşük ya da olmayan, kendini yetersiz ve değersiz gören çocuğun yalan söylemesi daha beklenebilir bir durumdur. Ayrıca ailesi aşırı beklenti içinde olan çocuklar, onların sevgilerini kaybetmemek için yalana başvurabilir.

Cezalandırılma riski durumunda bile cezayı da ailenin kendisiyle ilgilendiği yönünde algıladığı için bu durumu devam ettirebilir. Bu şunu göstermektedir ki; çevresinden her ne şekilde olursa olsun yani ceza da olsa bir tepki almak çocuğun kendisi ile ilgilenildiği düşüncesini oluşturmaktadır.

Çocukları yalana iten diğer bir neden de ailesi tarafından aşağılanmamak ve cezalandırılmamak için yapmadığı davranışları yapmış gibi ya da yaptığı davranışları yapmamış gibi ailesine aktarabilir. Örneğin harçlığını ailesinin istemediği yerde harcayan çocuk, anne -babasının parasını ne yaptığını sorduğunda çocuğun " parasının çalındığını söylemesi" şeklinde cevap vermesi gibi.

Çocuklar özlem duydukları, olmasını istedikleri şeyler için de yalan söylerler. Örneğin babasından ayrı yaşayan bir çocuğun her gün babasının kendisini aradığını söylemesi. Ya da annesiz büyüyen bir çocuğun arkadaşlarına annesiyle yaptıklarından söz etmesi gibi. Bazen de bunun tam tersi bir tutumla çocuk annesi yaşamasına rağmen öğretmenlerine veya arkadaşlarına, annesinin öldüğünü söyleyebilir. Bunun nedeni annesinin göstermediğini hissettiği sevgi ve ilginin özlemini çevreden telafi etmeye çalışması olabilir.

Çocuk, yanlış yaptığında doğru ve dürüst davranırsa dahi, cezalandırıldığında cezadan kaçmak için yalan söyleyebilir. Eğer çocuk sınavından düşük not almışsa, "Yine mi düşük not aldın, ne zaman çalışmaya başlayacaksın?" gibi suçlamalarla karşı karşıya kalırsa bir daha ki sefere zayıf aldığına, doğruyu söylemeyecektir. Sosyo-ekonomik durumu düşük olan ailelerde çocukların yalan söylemesi mümkündür. Çocuklar birbirlerinin sahip olduklarını kıskanabilir, imrenirler. Hiç bisikleti olmayan bir çocuk bisikletim var diye yalan söyleyebilir. Kardeş

kıskançlığından dolayı anne ve babayı cezalandırmak için yalan söyleyebilir. Kendi çıkarlarına uygun düştüğünde de çocuk yalan söylemekten kaçınmayacaktır. Zekâ düzeyi düşük olan çocuklar gerçeğe aykırı yalan söylerler. Patolojik olarak yalan söyleyen çocuk çıkar peşinde değildir. Olmayan şeyleri anlatmak, olanları da abartmak ve çevresini şaşkınlığa uğratmak hoşuna gider.

Gençler, ergenlik döneminde bağımsızlığını ortaya koyabilme çabasıyla kaçamak yanıtlar ile gerçeğin tamamını söylememe eğilimindedirler. Çünkü anne ve babalarına hesap verme yaşlarının geçtiğini düşünürler. Gerçeği söyledikleri zaman engellenebilir ya da en azından yapacaklarının bir kısmı onaylanmayabilir. Dolayısıyla gerçeği söylemek yerine yalan söylemeyi tercih edeceklerdir. Gençlerin ne kadar çok problemi varsa, sorunlarına çözüm bulabilmek için o kadar yalan söyleyebilirler.

Çocuk eğitiminde özenli davranmak gerekir. Henüz düşünce mekanizması yeni oluşan çocukların yaptıkları hatalar sonucunda, kaldıramayacağı cezaların ağırlığı altında suçunu kestiremeyecek ve hayatında korku hâkim olacaktır. Bir çocuk yalan söylüyorsa ya elinden sevdiği bir şeyin alınmasından ya da ceza verilmesinden korkuyordur. Çocukların hataları ve yanlışları sonucunda onlara taşıyamayacağı cezalar verilmemelidir.

Suç ve ceza eşit derecede verildiğinde, çocuklar doğru ile yanlış kolayca ayırt edebilecek ve yine yalana başvurmayacaktır. Dolayısıyla korkmaması gereken yerde kendine güvenecektir. Çocukların hafızaları ne verilirse anında kaydeder; bu sebeple örnek olacak davranışlarla iyi olanı öğrenmelerini sağlamak gerekir.

Uzmanlara göre, yalan söyleme davranışını iyileştirmenin, bu davranışı önlemekten daha zor olduğudur. Önemli olan, çocuğu yalana itecek durumlara meydan vermemektir. Anne ve babalar çocuklarına model olduklarını akıldan çıkarmamalı ve doğru model olmalıdırlar. Ebeveynin söyledikleri ile davranışları arasında tutarlılık olmalıdır. Yalanın her türüsüne karşı olduğunuzu sadece çocuğu uyararak değil, yaşayarak, örnek olarak da göstermek gerekir. Anne ve babalar çocuklarını çok iyi tanımalı ve başaramayacağı şeyler istememelidirler. Çocukları kardeşi ve çevresindeki diğer insanlar ile kıyaslamamak, aşırı otoriter ve baskıcı bir tutumla yaklaşmamak, çocuğu tehdit etmemek yalanın önlenmesi için önemlidir. Çocukların hangi durumlarda yalana başvurduğunu bilmek önemlidir.

Aileler, çocukların yalan söylemelerine karşı sert, aşağılayıcı tutumlar içerisine girmemeli, katı disiplin uygulanmamalıdır. Olumsuz davranışlar karşısında alabileceği tepkiler ile başa çıkma yolları öğretilmeli ve yalandan uzaklaştırılmalıdır.

Çocukla sağlıklı iletişim ve etkileşim kurulmalıdır. Çocuk, düşüncelerini özgürce ifade edebilmelidir. Çocuğun yalan söyleyerek çıkar elde etmesi engellenmelidir. Çocuğu hatalarından dolayı suçlamamak, hor görmemek, aşağılamamak gerekir. Dayak en kötü cezalandırma yöntemidir. Çocuğun eğitiminde ve gelişiminde hiçbir olumlu yönü yoktur. Çocuğun fiziksel gelişimi kadar ruhsal gelişiminin de rolü büyüktür. Ebeveynler, çocuklarının ruhsal sağlıklarını da dikkate almalıdır. Ruhsal sağlığı yerinde olmayan bir çocuğun ne kadar fiziksel ihtiyaçları karşılanırsa, gelecekte büyük mevkilere ulaşır, iyi para kazansa da içinde her zaman ruhsal bir boşluk olacaktır.

Çocuk kendi çıkarlarını korumak amaçlı yalana başvurur. Onu cezalandırmaya çalışmak yalana devam etmesi demektir. Yalana başvurmadığı takdirde kabul görebileceğini göstermek doğru olmalıdır. Yalan söylediği konu üzerinde konuşulmalı, yalanın ileride ona zarar verebileceği anlayabileceği şekilde ve örneklerle anlatılmalıdır. Onun kendine güvenmesini sağlayacak sorumluluklar verilmeli. Çocukla sağlıklı bir ilişki ve iletişim kurup, onun kendini özgürce ifade edebilmesi sağlanmalı. Bunun içinde onu dinlemeli, yargılamadan ilişki kurmaya çalışılmalı. Kesinlikle başka çocuklarla ya da kardeşlerle kıyaslamamaya özen gösterilmeli. Yanlışını fark etmesini sağlamalı ve tutarlı olmaya özen gösterilmeli. Çocuğun yeteneklerinin farkında olup, aşırı beklenti içinde olunmamalı. Çocuğu bu konuda etiketlememeye özen gösterilmeli. Her şeye rağmen yalana başvuruyorsa bir uzmandan yardım alınmalıdır.

Çocuğa gerçeği söyletme mücadelesine girişmek yerine doğru söylemenin önemi anlatılmalıdır. Zorla gerçeği söyletmeye çalışmanız çocuğun davranışını değiştirmekte etkili olmayacaktır. Örneğin "bir kişinin doğruyu söylemesi o kişiye güven duymamıza yardımcı olur" gibi açıklamalarla doğruyu söylemenin neden önem taşıdığını anlatılmalıdır.

Küçük çocuklar söz konusu olduğunda, gerçek ile uydurma arasındaki farkı anlaması için yardımcı olunmalı. Örneğin çocuğunuz bir hikaye uydurduğunda buna inanmış gibi davranmak yerine "iyi bir hikayeydi" ya da "çok güzel hikayeler uydurabildiğini görüyorum, beraber bunları yazıp saklamaya ne dersin?" gibi sözlerle gerçekler ile hayali olan arasındaki farkı anlamasına yardımcı olunmalıdır.

Önemsiz vakaları "sütün başına bir kaza gelmiş anlaşılan, haydi birlikte temizleyelim (ya da temizler misin lütfen)" gibi sözlerle geçiştirmek direkt olarak "sütü sen mi döktün?" demekten daha yararlı olur.

Çocuğunuz yalan söylediğinde ona bu söylediğinin yalan olduğunu anladığınızı hissettirmeniz önemlidir. Anne-baba bir avcı gibi çocuğun yalanını yakalamaya çalışmamalıdır. Bu çocuğa güvenmediğinizi gösterir ve çocuk nasıl olsa güvenmiyor diye yalan söylemeye devam edebilir.

Yalan söyleyebileceği konularda, ona farklı yaklaşılmalı. Ödevini bitirdin mi? yerine ödevi görmek istenebilir. Odasını topladığını söylediğinde, çikolata verip sonra kızmak yerine, önce kontrol edilmelidir.

Çocuk yalana başvurmadığında, dürüst davrandığında onun bu davranışının ailesi tarafından fark edilmesi ve bu davranışı pekiştirilmesine yardımcı olunmalıdır.